

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
STITUTE FOR THE STUDY OF TURKISH CULTURE
STITUT ZUR ERFORSCHUNG DER TÜRKISCHEN KULTUR
STITUT D'ETUDES SUR LA CULTURE TURQUE

Yayımları: 36
Seri: I — Sayı: A2

Ayrıbasım

MİLLETLERARASI BİRİNCİ KIBRIS TETKİKLERİ KONGRESİ

(14-19 NİSAN 1969)

TÜRK HEYETİ TEBLİĞLERİ

THE FIRST INTERNATIONAL CONGRESS OF CYPRIOT STUDIES

DER ERSTE INTERNATIONALE KONGRESS DER ZYPRIOTISCHEN STUDIEN

LE PREMIER CONGRES INTERNATIONAL DES ETUDES CYPRIOTES

ANKARA
1971

325 No: 2664

No: 2664

MİLLİTARİZASYON BİRİNCİ
KIBRIS TEKNİKLERİ KONGRESİ
1964

ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO.

abb4

SINIFLAMA NO.

abb4

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

Kavalerinin Dr.
Metin Sığirci
Sevgilerimle
9. VII. 1971
Munhumb

OSMANLI TÜRKLERİNİN KIBRIS ADASINA YERLEŞMESİ

(1570 -- 1580)

Doç. Dr. Cengiz Orhonlu

Limasol (2 Temmuz 1570), Tuzla (3 Temmuz 1570), Girne 9 Temmuz 1570), Lefkoşe (9 Eylül 1570) ve nihayet Magosa (6 Ağustos 1571) birbiri arkasından fethedilince, Osmanlı İmparatorluğu Kıbrıs adasının tamamına sahip olabilmıştır. Adanın fethi daha tamamlanmadan, Kıbrıs'a Osmanlı hakimiyetini yerleştirmek için bir takım icraat a girilmişti¹. Kıbrıs beylerbeyliği, Lefkoşe'nin ele geçirilmesinden sonra (9 Eylül 1570) teşkil edilmiştir. Lefkoşe, Kıbrıs beylerbeyliğinin merkezi oldu; beylerbeyi Lefkoşe kalesinde mütemekkin olup, merkez sancakbeyi ise gönüllü ve azab askeri ile birlikte Hisar içinde oturmakta idi; o tarihte Lefkoşe'de bulunan asker miktarı 1000 kadar idi². Kıbrıs beylerbeyliği, Lefkoşe merkez sancağı, Baf, Magosa, Girne sancaklarına ayrılmıştı. Kıbrıs'a tayin edilen ilk beylerbeyi Avlonya sancakbeyliğinden gelme Muzaffer Paşa'dır³.

Magosa kalesi hariç, adadaki Osmanlı fethinin kolay olmasında, Venedik idaresinden hiç de memnun olmıyan ada yerlilerinin yardımlarının da rolü olmuştur. Ada ileri gelenlerinden bazıları, muhtelif müstahkem mevki ve hatta kalenin silâh atılmadan Osmanlı Türklerinin eline geçmesinde âmil olmuşlardır. Bu şekilde Girne'nin ele geçmesine sebep olan kimseye avarız-ı divâniye ve tekâlif-i örfiye gibi vergilerden muaf olduğuna dair belge verilmiştir. Bu şekilde Osmanlı idaresinin yerleşmesine yardımcı olmuş olan ada halkına iyi muamele edilmesi ve kendilerine her türlü kolaylığın gösterilmesi hakkında emirler verilmiştir⁴. Ada halkı hakkında başka bilgiler veren Türk belgeleri de mevcuttur; bu belgelere göre Venedik'te küçük bir Kıbrıs kolonisi yaşamakta idi. Ada Osmanlı Türklerinin eline geçince Kıbrıs'a dönmek arzusu göstererek kendilerine

- (1) Safvet, "Kıbrıs fethi üzerine vesikalar", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, c. III (İstanbul 1331), s. 1190-1193.
- (2) Başbakanlık arşivi, Divan-ı humâyûn Mühimme defteri, nu. 18, hüküm 277.
- (3) Ruûs defteri, Kâmil Kepeci tasnifi, nu. 221, s. 35.
- (4) Safvet, aynı eser, s. 1191, 1192, 1193.

en yakın Osmanlı idarî makamına müracaat ettiler. Mahallî idareciler bunu merkeze aksettirdiklerinde bu şekilde adaya dönmek isteyenlere istedikleri izin verildiği gibi adaya dönenlere her türlü kolaylığın gösterilmesi hiç bir şekilde incitilmemeleri talimatı da verilmişti⁵. Ada halkına adaletli muamele edilmesini temin etmek için, fiilî olarak Kıbrıs'da bulunan asker ve idareci olarak sorumlu kimselere devamlı olarak emir ve talimat gönderilmekte idi; bu emir ve talimatlarda Osmanlı devletinin yeni tebaaları hakkındaki niyet ve siyasetleri açıkça öğrenilmektedir⁶. Aynı zamanda, Osmanlı kanunlarını uygulayan veya vergi toplayan memurlara, ada halkının malî durumlarını kuvvetlendirmeleri için hiç bir gayretten sakınmamalarını ve onları himaye etmeleri tavsiye edilmiştir. Bir memleketin, halkın refahı ile kaim olduğu gereğinden hareket edilerek vergi hususunda çok mutedil bir sistem uygulanmaya başlandı. Osmanlı devleti'nin, ada halkının hukukî nizamında yaptığı en büyük değişiklik, Franklar devrindenberi adada tatbik edilegelen ücretsiz mecburi çalışma angaryasını kaldırarak halkı hürriyetine kavuşturmasıdır. Zira daha Lefkoşe'nin fethinde bu usul İslâm hukukuna aykırı - bid'at - olarak telâkki edilmiştir⁷.

Beylerbeyi başta olmak üzere, eyâlet kadısı ve defterdarı da bütün bu gibi hususları takip ve tatbik etmekle görevlendirilmişlerdi. Ancak bütün bu merhalelerin katedilmesi 1572 de yapılan nüfus sayımından (tahrir) sonraya bırakılmıştı. Nüfus sayımı (tahrir) yapılırken, kadı da dahil olmak üzere mahalli memurların müdahalelerini bertaraf etmek için gerekli talimat verilmiş ve tedbirler alınmıştı⁸.

Lala Mustafa Paşa, Kıbrıs adasını terkederken geride bıraktığı asker sayısı hakkında çeşitli rakamlar ileri sürülmektedir. Böyle olmakla beraber bu konuda resmî belgeler kesin bilgi vermektedirler. Bunlara göre, 1572 de Kıbrıs adasında topçu, gönüllü, müstahfız, azab olarak 2779 kişi vardı; bu askerler ada da bulunan 5 kaleye dağılmışlardı; bu miktara ada da bulunan 1000 yeniçeri de ilâve edilirse zikredilen tarihte Kıbrıs'ta bulunan asker mevcudunun 3779 olduğu tespit edilmiş olur⁹. Bu askerler Lefkoşe, Limasol, Baf, Girne ve Magosa kalelerinde toplanmış olup bunların bir kısmının sonra ailelerini de beraberlerinde getirdikleri

- (5) Mühimme defteri, nu. 14, hüküm nu. 51: Gurre-i Safer 979 da Hersek Sancak beyine yazılmıştır; ayrıca bk. Mühimme defteri, nu. 17, s. 10, hüküm nu. 16.
- (6) Ahmed Refik, "Kıbrıs ve Tunus seferine âid vesikalar", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, c. V, sayı 1-2 (İstanbul 1926), s. 58, vesika nu. 28, s. 63, vesika nu. 36.
- (7) Halil İnalçık, "Ottoman Policy and Administration in Cyprus after the conquest", Ankara 1969, s. 12, 20.
- (8) Divan-ı Humayun Mühimme defteri, nu. 16, s. 158, hüküm nu. 309.
- (9) Maliyeden müdevver defterler, nu. 5168, s. 10; Aynı tasnif, nu. 7168, s. 247.

muhakkaktır. Devlet, bunlar arasında adada yerleşmek isteyenlere bazı kolaylıklar gösterdi; evlenmek isteyenlere Anadolu'nun muhtelif bölgelerinden bâkire kızlar celbedildi; meseîâ Canik'ten bâkire kız getirildiğine dâir bir hüküm mevcuttur¹⁰. Askerlerin dışında adada görev almış defterdar, kadı, tezkereci v.s. gibi bir takım memurlarında görevleri dolayısı ile adada aileleri ile birlikte bulunmakta idiler.

Türklerin Kıbrıs adalarında esas yerleşmeleri, diğer yeni fethedilen memleketlerde yaptıkları gibi, bu gaye ile adaya getirilen Türk göçmenler vasıtası ile gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde göçmen nakli Osmanlı İmparatorluğu'nun sahip bulunduğu ve tatbik ettiği iskân usûllerinden "sürgün" usûlüne göre yapılmıştır. Fakat bu şekilde, bir yerden insan nakli kelimenin telkin ettiği gibi zorla olmayıp, yeni fethedilen topraklarda daha iyi hayat yaşamayı arzu eden kimseler arasından seçilerek yapılmakta idi¹¹. Kıbrıs adasına bu şekilde nüfus nakline dair olan hüküm 9 Nisan 1571 tarihlidir; bu belgede Karaman eyâletinde oturan kimselerden kendi istekleri ile Kıbrıs'a göç etmek isteyenlere hiç bir şekilde engel olunmaması, aksine teşvik edilmeleri bütün ilgililere bildirilmiştir¹².

Bir memleketin refahının halkın durumuna ve iyi yaşamasına bağlı olduğu prensibinden hareket eden Osmanlı devlet adamları, adada cereyan eden savaşlar sebebiyle yerlerini terkederek dağlık bölgeye iltica etmiş olan ada halkına iyi niyetlerinin eseri olarak, geri dönmek isteyenlere her türlü kolaylık ve yardımı yaptılar. Bütün bu tedbir ve teşviklere rağmen tahrib edilmiş olan boş sahaların geniş olması, arzu edilen gayenin elde edilmesini mümkün kılmadı. 1572 sayımında tespit edildiğine göre Masarea ve Mazoto bölgesinde 76 köyde kimse yaşamıyordu¹³. İşte Anadolu'dan getirilen göçmenler bu ve bunun gibi boş yerlere yerleştirilecekti. Kıbrıs'a nüfus sevkedecek yerler Karaman eyâletine tâbi kazalar idi. Müstakbel göçmenleri teşvik için Kıbrıs ikliminin letâfetinden, toprağının çeşitli ürünleri yetiştirmek hususundaki verimliliğinden bahsedilmek sureti ile bir nevi propoganda dahi yapılmıştır. Kıbrıs'a celbedilen göçmenler önce üç yıl bütün vergilerden muaf tutulmuşlar ise de

(10) Divan-ı Humâyûn Mühimme defteri, nu. 17, s. 6, hüküm nu. 9.

(11) Sürgün metodu için bk. Ömer Lûtfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler", *İktisad Fakültesi Mecmuası*, c. XI (İstanbul 1949-50), s. 525-561, c. XIII (İst. 1953), s. 56-78, c. XV (İst. 1955), s. 209-236.

(12) Divan-ı Humâyûn Mühimme defteri, nu. 14, s. 364, hüküm nu. 1427.

(13) Halil İnalcık, "Ottoman Policy and administration in Cyprus after the conquest", Ankara 1969, s. 7.

sonradan bu müddet iki yıla indirilmiştir; bu şekilde adaya gelmiş olanların boş askeri kadrolardan birine girmeleri de arzu edilmemekte idi¹⁴.

Göçmen naklini ilgilendiren genel iskân hükmü 22 Eylül 1572 (13 Cemaziyülevvel 980) tarihli olup Karaman, Anadolu, Zülkadriye eyâletlerindeki kadınlara hitab etmekte idi. Genel sürgün hükmünde yukarıda zikredilen eyâletlerde bulunan kasabalarda her 10 aileden bir ailenin sürgün yazılması, aynı zamanda çiftçi veya esnaf olup olmadıklarının isim ve cisimleri ile bir defter halinde tespit edilmesi de kadınlara verilen talimat arasında idi. Kadılar tertib ettikleri bu defterin bir nüshasını Kıbrıs beylerbeyine, bir diğer nüshasını da İstanbul'a göndermekte idiler. Kıbrıs'a yerleşmek üzere gidenler aşar vermeyeceklerdi; Kıbrıs'a sürgün yazılmış olan göçmenler adaya Silifke iskelesi vasıtası ile sevkedileceklerdi¹⁵. Bu arada, kâğıt üzerinde 5720 hane nakledilebileceği tasarlanmıştı; Karaman beylerbeyi bu hususta yapılacak icraatın baş sorumlusu olarak idarî bölgesi içindeki kazalara birer çavuş göndererek iskân için yazılan veya buna talib olan kimselerin tespitinde kadınlara yardım etmelerini sağlamıştır. Aynı şekilde kadınlara emrine verilmiş olan diğer çavuşlarda göçmenleri yerlerine varıncaya kadar nezaretleri altında tutacaklar ve hiç bir şekilde onları yalnız bırakmayarak Kıbrıs beylerbeyine devredeceklerdi¹⁶. Bütün bu şumullü plân tatbik edildi; Kıbrıs'a göç etmek isteyenlerin isimleri kaza kaza defter halinde tespit edildi; ve bütün bunların bir nüshası İstanbul'a gönderildi; bu konuda kullandığımız esas kaynak olarak zikredilen defter bu güne kadar mevcut olup Mevkufat defteri adile kaydedilmiştir¹⁷.

1572 de yapılan bu kayıt işlemine göre Kıbrıs'a nakledilmek üzere defterde yazılı ailelerin miktarlarını ait oldukları kasaba ile birlikte naklediyoruz: Aksaray 225, Beyşehir 262, Seydişehir 202, Enduğu 145, Develihisar 197, Ürgüp 64, Koçhisar 88, Niğde 172, Bor 69, Iğın 48, İshaklı 87, Akşehir 130 aile; hepsinin genel yekûnu 1689 aile etmektedir¹⁸.

(14) Ahmed Refik, aynı eser, s. 60-61, vesika nu. 32.

(15) Divan-ı Humâyûn Mühimme defteri, nu. 19, s. 334-337, hüküm nu. 669. Bu hükmün diğer suretleri Alaiye, Manavgat, İçel, Karaman, Bozok ve Teke kadınlara da gönderilmiştir. Bu hüküm ilk defa Fikret Alasya tarafından yayınlanmıştır (Kıbrıs Tarihi, Lefkoşe 1939, s. 55-58). Prof. Ömer Lütfi Barkan aynı hükmü yeni harflerle olduğu gibi bir fotokopisini de yayınlamıştır (aynı eser, s. 552-553, fotokopi s. 562-564). Aynı şekilde sürgün yapılan yerlerin kadınlara da hükümler gönderilmiştir; bunların tarihi 17 Ramazan 980 dir (Divan-ı Humâyûn Mühimme defteri, nu. 21, s. 21, hüküm nu. 65).

(16) Divan-ı Humâyûn Mühimme defteri, nu. 21, s. 262, hüküm nu. 628.

(17) Başbakanlık arşivi, Kâmil Kepeci tasnifi, nu. 2551.

(18) Kâmil Kepeci tasnifi, Mevkufat defteri, nu. 2551, 120 sahife; Ömer Lütfi Barkan bu defterin "sürgün metodu" nun izahı sadedinde, bazı kısımlarından özet halinde istifade etmiştir (aynı eser, s. 556-558).

Zikredilen kazalara ait defterlerden birinin mukaddemesini bir fikir vermek üzere kaydediyoruz:

“Defter-i oldur ki,

İşbu sene semânin ve tıs'amie Recebül-mürecebi'nin evâhırında Südde-i sa'adet'den kıdvetü'l-emâsil Hüseyin Çavuş zide kadrehu eliyle vârid olan fermân-ı vâcibü'l-iz'an mücebince müşârunileyh Çavuş mubaşeretiyile kaza-i Beğşehir'inden cezire-i Kıbrıs'a sürülmek için ta'yîn ve tahrîr olunan eşhâsdir ki zikr olunur ve şerh kılınur”¹⁹.

Zikredilen kazalarda tertip edilmiş olan defterlerin hepsinin başında buna benzer mukaddeme vardır. 1689 göçmen ailesi teker teker tetkik edildiğinde meslekî bakımdan şu guruplara ayrıldıkları görülmektedir: 20 hallac, 2 haffaf (çizmec), 1 çilingir, 1 aşçı, 5 demirci, 4 tellâk, 9 ayakkabıcı, 1 tüfekçi, dabbag, 2 tüccar, 7 terzi, 2 keçeci, 1 nalbant, 1 marangoz, 1 taşçı, 1 tâlib-i ilm, 1 kürekçi, 1 hayyat, 1 muhtab; geri kalanları çiftçi idi²⁰. Bazı çiftçiler bir çift öküz, bazıları da bir tek öküz sahibi idiler. 1689 hane veya aileden 777 si kendiliklerinden gönüllü olarak Kıbrıs'a gitmeye istekli olmuşlardı. Daha sonra Akdağ kazasından 84, Bozok kazasından 134 göçmen yukarıda zikredilen göçmenlere ilâve olarak kaydedilmiştir. Kıbrıs'a gitmek üzere kaydedilmiş olanlar kim olursa olsun herkesin iki kefil olması gerekli idi; bu kefiller, kefil oldukları şahsın ahlâkî durumu ile kanuna aykırı fiilleri olmadığını belirtmek bakımından güvenilir kimseler olduklarının öğrenilmesinde yararlı olmuşlardır. Meselâ Seydişehir kazasında bulunan Değirmenciyan mahallesinde oturan Aşçı Piri oğlu Abdi kendi isteği ile Kıbrıs'a gitmek üzere yazılmış olup ona aynı kasabadan Yusuf oğlu Mustafa ile Mustafa oğlu Veli adlı şahıslar kefil olmuşlardır²¹. Her göçmenin muhakkak iki kefil olması lâzımdı. Gidenlerin hepsi kasaba veya kazalardan değil çoğunluğu köylerden idi; Meselâ Enduği kazasında Cami, Hamam ve Hacı İvaz (?) mescidi mahallelerinden 8 göçmen ailesi iskâna yazılmış olup bu kazaya tabi Ulukışla, Sebbük (?), Evbasar, Ahsen-bozu (?) gibi köylerden de göçmen kaydedilmiştir. 40 vergi hanesine sâhip bulunan Ulukışla köyünden dört sürgün yazılmıştır²². Beyşehir kazasında Asıl-Bey, Cami, Demirlü, İbrahim Ağa, Hacı Kasım, Dabbaglar, Kadı Muhyiddin, Balaban mahallelerinden 6 göçmen, Yatağan, Afşar, Pınar, Beğtimür, Enükler, Haydarlar gibi köylerden 7 göçmen gitmiştir²³. Bu defterin

(19) Mevkufat defteri, nu. 2551, s. 2.

(20) Mevkufat defteri, nu. 2551, türlü yerler.

(21) Mevkufat defteri, nu. 2551, s. 13.

(22) Mevkufat defteri, nu. 2551, s. 45, 46 v.d.

(23) Mevkufat defteri, nu. 2551, s. 2, 3, 4, 5-12.

tetkikinde göçmenlerin tamamen Türk ve Müslüman olduğu tespit edilmiştir. Diğer kazalardan ek olarak sevkedilen göçmenlerle birlikte Kıbrıs'a gönderilen göçmenlerin 1743 hanesi köylerden derlenmişti; geri kalanı kaza ve nahiye merkezlerine mensub idi. Develi Hisar kazasındaki bazı köylerden halk sürgün olmak istemedikleri için tahrir sırasında başka yerlere kaçmışlardı, bu bakımdan adı geçen kazadan istenen göçmen miktarı 8 kişi noksan olarak tespit edilmiş olup, defterde yazılı olup başka yere kaçmış olanların buldurulup gönderilecekleri, sürgün işine memur olan İlgin kadısı Mehmed oğlu Ali tarafından bildirilmiştir²⁴. Plân tatbik mevkiine konunca bazı değişikliklerin yapıldığı görülmüştür. Kıbrıs'a sürgün olarak yazılan bazı kimseler gitmedikleri gibi bazıları da bedel vermişlerdi; verilen emir üzerine bu şekilde saklananların teftiş olunması emredildi; fakat kış ve mesafenin uzaklığı sebepleri ile yoklanamayan göçmen sevkedecek yerlerin teftiş edilip buna dair defterleri de 25 Şevval 981 de İstanbul'a gönderildi²⁵. Yâni gitmeyenin yerine başkaları gönderildi. İşin bu kadar ayrıntılı ele alınmasında yeni ele geçirilmiş topraklarda sağlam yerleşmenin buraya gönderilecek iyi ve kanuna riayetkâr insanlar sayesinde olacağı bilindiğinden işe yaramayan, kanun kaçağı kimselerin gitmemesine dikkat edilerek giden kimselerin her birinin ikişer kefilli olması esasından hareket edilmiştir.

1574 yılında sürgün yazılanların gidip gitmediklerini tahkik sadedinde yapılan bir teftiş de yeni bir durum ortaya çıkmıştır. İlgin ve Akşehir kazalarından sürgün yazılan bazı aileler Kıbrıs'a gitmemişler, fakat buldukları yer ahalişi onların yerine başkalarını göndermişlerdi. Başkası yerine giden ve evvelki defterde sürgün yazılmamış olan kimseye bulunduğu kasabının mahallesi halkı veya köy halkı 100 altın vermekte idiler. İlgin kazasına tâbi Nevruz Şeyh köyünden Turgut oğlu Mehmed kendi isteği ile sürgün yazılmış olup köydeki emlakını 50 altına satıp, köy ahalişi de ona 100 altın harçlık verip Kıbrıs'a göndermişlerdi²⁶. Diğer bir şekilde sürgün yazıldığı halde gitmek istemeyen kimse kendi yerine başkasını bulmakta ve ona 100 altın vererek Kıbrıs'a gönderebilmekte idi; İlgin Kazasına tâbi Avşar köyünden Alagöz oğlu İsmail sürgün yazılmış, fakat köyünden kaybolunca köy halkı Mahmud isimli şahsa 100 altın vererek Kıbrıs'a göndermişlerdi²⁷. Akşehir'e tabi Bulut köyü 63 hane olup üç hanesi Kıbrıs'a gitmiş, üç hanesi gitmemiş; diğer üçünün derhal

(24) Mevkufat defteri, nu. 2551, s. 61.

(25) Aynı defter, s. 101.

(26) Bu defter muhtemelen Karaman eyaletinden Kıbrıs'a insan sevkedilen diğer kazaları da içine almakta idi; halen mevcut olan defterin bir kısmı harab olmuş olup Akşehir ve İlgin kazalarına âid olan parçası mevcuttur. (Maliyeden müdevver defterler, nu. 22089, s. 4).

(27) Maliyeden müdevver defterler, nu. 22089, s. 2.

bulunup gönderilmesi emredilmiştir²⁸. Bütün göçmenlerin Kıbrıs'ta kendi mesleklerini icra etmeleri hükümet tarafından arzu edilmekte idi; bunun için bir genel emirname de yayınlamıştı; bir çiftçi askerlere ayrılmış kadrolara tayin edilemeyecekti²⁹.

Gerçekte göçmenler adaya Kıbrıs tahririnin bitmesinden sonra getirildiklerinden her hangi bir yere tespit edilememişlerdi; daha doğrusu bir timar veya zeamet reayası olarak nerede yerleşecekleri belli değil idi. Bu kanuni karışıklığı önlemek için yeni tahrir defterine kaydedilmeleri ön görüldü³⁰. Esasen Kıbrıs'ta arazi kadastro, daha doğrusu bir kısım arazinin padişah hasları arasına alınması, diğerlerinin de adalet dairesinde askere timar ve zeamet olarak dağıtılması 1579 yıllarında vuku bulmakta idi³¹. Padişah hasları arasına alınmayan topraklar, biraz da üçer, dörder yüz akçalık birimler halinde timar haline getirilerek tevzi edilmişti³².

1580 yılında Kıbrıs'a sürülüp yerleştirildikten sonra bir yolunu bulup kaçan kimselerin Ömer Çavuş tarafından yerlerine getirilip mühürlü bir temessük mukabili Kıbrıs beylerbeyine teslim edilip adada münasib mahallere yerleştirilmesi emredildi³³. Bütün bu hususlar mümkün olduğu kadar nizamında yürütülmeye ve arzu edilen kimselerin adada tamamen yerleştirilmesine gayret edildi. Nakledilmek istenen göçmenlerin gerçek miktarı hakkında 1581 tarihli bir belgeden fikir edinebiliriz. 7 Ocak 1581 tarihli olan bu belgeye göre adaya 12.000 hanenin nakledilmesi plânlanmıştı; halbuki 1581 de ancak 8000 kadar hane mevcut olup, nakledilmesi düşünülen miktarın üçte birinin adaya hiç gelmediği anlaşılmıştır³⁴.

Kıbrıs adasına Türkleri iskân etmek, ada tarihinde muhtelif safhalar arzeder. Yukarıda münakaşası yapılan safha en önemli kısmını teşkil eder. Müteakib safhalar ayrı ayrı incelenecektir.

---

(28) Aynı defter, s. 14.

(29) Divan-ı Humâyûn Mühimme defteri, nu. 31, s. 374, hüküm nu. 833.

(30) Mühimme defteri, nu. 40, s. 168, hüküm nu. 368: tarih 12 Cemaziülahir 987.

(31) Mühimme defteri, nu. 40, s. 167, hüküm nu. 366.

(32) Mühimme defteri, nu. 40, s. 168, hüküm nu. 369.

(33) Mühimme defteri, nu. 43, s. 135, hüküm nu. 242.

(34) Mühimme defteri, nu. 43, s. 134, hüküm nu. 241.

THE OTTOMAN TURKS SETTLE IN CYPRUS (1570 - 1580)

by
Cengiz Orhonlu

Capturing in succession Limasol (July 2,1570) Tuzla (July 3,1570), Kyrine (July 9,1570), Leukosia (September 9,1570) and last, Famagusta (August 6,1571), the Ottoman State had brought the whole Island of Cyprus into its possession. Even before the Conquest was actually completed, a series of actions were started to prepare the establishment of the Ottoman rule in the Island¹. The beylerbeylik of Cyprus had been set up after the capture of Leukosia. This city being the capital of Cyprus, the beylerbeys resided in the fortress of Leukosia while the central sancakbey of Leukosia had his residence in the citadel in Leukosia², Paphos (Baf), Famagusta (Magosa), Kyrine (Girne) were the capitals of the other sancaks formed in the island, and these were known by the same names [Conquest of the island - Famagusta excepted - was largely due to the aid given by the natives to the conqueror]. Some of the island notables caused a number of forts to fall into the hands of the Ottomans almost without a shot being fired. The person who, in this way, secured the capture of Kyrine, was awarded a certificate of exemption from avariz-i divaniye and tekâlif-i örfiye (two extraordinary taxes or dues). Orders had been issued enjoining that those of the island population who had aided in this way should not be badly treated, and that every possible facility and help should be extended to them³. There are also some Ottoman documents that supply other information about the island population. According to these there existed in Venice a small colony of Cypriots. When the island fell into the hands of the Ottoman Turks, these Cypriots, wishing to go back home, applied to the nearest Ottoman authorities. The latter not only received this request favourably, but also issued

- (1) Safvet, "Kıbrıs Fethi Üzerine Vesikalar". *Tarih-i Osmani Mecmuası*. vol. III. (1331), pp. 1190-1193.
- (2) Başbakanlık Arşivi. Mühimme defteri. No. 18, p. 129.
- (3) Safvet, *ibid.* pp. 1191-93.

orders and instructions to the effect that they should not be hindered, and that, on the contrary, they should be granted every facility for their return to the island⁴.

Actually, to ensure that the Islanders were allotted a just treatment, innumerable commands were sent out to both the military authorities and the other personalities concerned, so that the policy and intentions of the Ottoman government are clearly revealed in this matter⁵. At the same time, the officials were advised to protect the Islanders while enforcing the Ottoman laws or collecting taxes, and to spare no efforts to strengthen their financial situation. In the realization that the prosperity of a country depends on the people, the application of a deferred payment system was contemplated, where necessary, in collecting taxes.

The beylerbeyi as well as the defterdar and the kadi of Cyprus were instructed to supervise all such cases personally. All these steps, however, were postponed until after the tahrir (census) which took place in 1572. While the census was being carried out, to preclude any kind of influence on the part of the local officials, even the kadis were ordered to refrain from interfering⁶.

Concerning the numbers of the troops left by Lala Mustafa Paşa on the Island, we are given different figures. However, the official documents contain precise indications in this respect. According to these there were in Cyprus, in 1572, gunners, volunteers, garrison troops, azap=bachelors totalling 2779 men, to whom must be added 1000 janissaries, bringing up the grand total of troops on the Island to 3779⁷.

These soldiers were concentrated in the fortresses of Levkosia, Limasol, Baf (Paphos), Magosa (Famagusta) and Girne (Kyrine). In case some of these men wished to settle down on the Island, they were granted facilities to marry, and unmarried girls would be required from other regions of Anatolia, e.g. from Canik (Samsun)⁸.

-
- (4) Mühimme defteri no. 14. Gurre-i Safer (Splendor of victory) Decision addressed in 979 to the Sancakbeyi of Hersek (Herzegovine); Mühimme defteri, No. 17, p. 10.
- (6) Ahmet Refik, "Kıbrıs Seferine Ait Vesikalar", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, V., no. 1-2 (1926) Document no. 28, p. 58, doc. No. 36, p. 63.
- (6) Mühimme defteri, No. 16, p. 158.
- (7) Başbakanlık Arşivi, Registers taken over from the Ministry of Finance no. 5168, p. 10, no. 7168, p. 247.
- (8) Mühimme defteri, No. 17, p. 6.

The actual settlement of Turks in Cyprus, was achieved, as in the case of other newly conquered territories, by means of Turkish refugees who were brought to the Island for that purpose. The system applied was styled *sürgün* (exile) but this population transfer was not imposed by force, as the name might suggest, but effected by selecting those willing to be transferred⁹.

The decree aiming at the sending of a Turkish population to Cyprus is dated April, 9,1571 and requires all the authorities concerned not to hinder the inhabitants of Karaman Province who should freely choose to emigrate to Cyprus, but, on the contrary to encourage them to do so¹⁰.

Acting on the principle that "the prosperity of a country is based on the thriving of its reaya" the Ottoman statesmen were willing to extend the benefit of their benevolent attitude to the former inhabitants of the Island who had fled to other regions, and offered them every facility, should they wish to come back. In spite of these encouragements, were are informed that the deserted and empty regions remained by no means negligible in extent. The places apt to supply population to the Island were the boroughs attached to the province of Karaman. In order to encourage the future emigrants, the pleasant climate of Cyprus and the exuberancy of its soil were duly extolled and publicized. Immigrants were lured to Cyprus by the promise of a three year immunity — this period was subsequently reduced to two years — from all taxation, while to those among them who were veterans was held out admittance into the empty military cadres¹¹.

The "general decree" about this operation is dated September, 21, 1571 (Cemaziülevvel 980) and it was addressed to the kadis in the provinces of Karaman, Anadolu, and Zül kadriye. The "decree" required the kadis to enter into a register the names of persons living in one out of ten families domiciled in the aforesaid boroughs, in so far they were farmers or craftsmen, indicating also their professions; to make a copy of the list and send it to İstanbul, another copy being sent to the beylerbeyi of Cyprus; and to make even a further copy to be incorporated in the register of the kadilik of Cyprus.

---

(9) See: Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler", *İktisad Fakültesi Mecmuası*, XI (1949 - 50), c. XV (1955).

(10) Mühimme defteri, no. 14, p. 364.

(11) Ahmet Refik, *ibid.* doc. no. 32, p. 60-61.

Those who went to Cyprus to settle there would be dispensed from tithes. Those having decided to emigrate should be conveyed to Cyprus through the port of Silifke¹².

The beylerbeyi of Karaman was expected to supervise the operations, and had sent a sergeant to assist the kadis or their substitutes in taking down the names of the candidates for settlement.

Similarly, another set of sergeants, placed under the supervision of the kadis, were to accompany the emigrants to their destination, never leaving them alone on their way there; and hand them over under their responsibility to the Cyprus beylerbeyi¹³.

All this elaborate plan was carried out, the persons bound for Cyprus having their names listed boroughwise, and a copy of these lists being sent to İstanbul, the register having come to us.

According to a registration carried out in 1572, the numbers of the families to be transferred to Cyprus were listed as follows, with the boroughs from which they came: Aksaray, 225; Beyşehir, 262; Seydişehir, 202; Endügi, 145; Develihisar, 197; Ürgüp, 64; Koçhisar, 88; Niğde, 172; Bor, 69; Ilgın, 48; İshaklı, 87; Akşehir, 130; They total 1689¹⁴.

According to their various professions the immigrants included: 20 carders; 2 high boot makers; 1 locksmith; 1 cook; 5 smiths; 4 bath attendants; 9 shoemakers; 1 gunsmith; 5 tanners; 2 merchants; 7 tailors; 2 feltmakers; 1 shoeing smith; 1 carpenter; 1 stone cutter; 1 student, all the rest being farmers. Some of the farmers owned one ox, others a pair of oxen. It should be noted that each of the persons inscribed had two guarantors, who vouched for the morality and legal status of the emigrants. However, some other entries reveal that certain changes were effected when the plan was put into practice. It appears, for instance, that some of the persons who were to go, failed to do so, and were replaced by others. This was due to the fact that, the object being to people Cyprus with useful, good individual, other persons were substituted for those whose unworthiness had been revealed.

---

(12) Mühimme defteri, no. 19, p. 334-337, dec. no. 669; Copies of this judgment (ox decision) were sent to the Kadis of Alaiye, Manavgat, Karaman, İçel, Bozok, and Teke. The same was published with photocopy by Ömer Lütü Barkan (Ibid, p. 552-553 and photocopy p. 562-564), Similarly "Decisions" were sent to the Kadis of the Boroughs from which population was to be transferred to Cyprus. These bear the date of 17 Ramazan 980. (Mühimme defteri, no. 21, p. 21).

(13) Mühimme defteri, no. 21, p. 262.

(14) Başbakanlık Arşivi, Kâmil Kepeci tasnifi, no. 2551, "Register of Kept Book Amounts" Ömer Lütü Barkan has mentioned and summarized this register, using it for the clarification of certain questions (Ibid. p. 556-558).

In the year 1574 some boroughs are mentioned in connection with the following incidents: an inspection carried out to check the emigration having shown that some listed families had failed to emigrate, people from whatever other villages were selected as substitutes and sent to Cyprus with a premium of 100 gold pieces¹⁵.

All emigrants to Cyprus had to follow their own profession there; it was absolutely prohibited that a farmer should be given duties reserved for soldiers¹⁶.

The fact that the settlers sent to Cyprus arrived there after the completion of the census, caused them to be confronted by certain legal and administrative problems following their settlement. As a consequence they were immediately entered into a newly established census register¹⁷.

The settlement operations took a regular course and we learn from some documents dated 1581 that the transfer of 12 000 families had then been planned; however, a document dated January 7, 1581 informs us that 8000 families arrived and were duly registered, the obvious conclusion being that one third of the persons whose emigration was contemplated did not come to the Island¹⁸.

The peopling of Cyprus with Turks offers a number of different phases in the course of its history. The phase discussed above constitutes the most characteristic part of it. The succeeding phases should be investigated separately.

---

(15) This is a very deficient and damaged fragment of a register: Registers taken over from the Ministry of Finance, no. 22089 The part extant refers to the inspection carried out in the boroughs of Akşehir and Ilgın.

(16) Mühimme defteri, no. 31, p. 374.

(17) Mühimme defteri, no. 40, p. 168.

(18) Mühimme defteri, no. 43, p. 134.